
Fördelning, effektivitet och hederlighet

Ekonomer beskylls ofta, ibland tyvärr på goda grunder, för att ta lätt på frågor om rättvisa och fördelning. Samtidigt är det uppenbart från den allmänna debatten att detta är frågor som engagerar många av oss, kanske rentav de flesta, medan det är svårare att bli känslomässigt engagerad av effektivitetsfrågor, ty vem kan vara emot effektivitet? Mycket tyder på att personligt engagemang ofta är nära kopplat till en strävan efter en positiv identitet, som för övrigt enligt ekonomipristagaren 2001, George Akerlof, är ett till stor del försummat forskningsområde inom nationalekonomin. Vi tycker helt enkelt att det är viktigt att kunna se oss själva på ett positivt sätt jämfört med andra och också att passa in i ett socialt mönster bland människor med liknande identitet. Och eftersom alla är för effektivitet, i alla fall i princip, så innebär inte detta område någon större möjlighet för identitetsskapande. Möjligen är det även därför många unga, som ju har ett särskilt starkt behov av att forma en egen identitet, har ett så glödande engagemang mot t ex EU och USA, medan det är betydligt färre som engagerar sig aktivt för mänskliga rättigheter som t ex yttrandefrihet och rätten att inte utsättas för tortyr i tredje världen.

Men oavsett skälen för den massmediala uppmärksamheten av rättvise- och fördelningsfrågor, så är i vilket fall som helst inkomstfördelningen betydelsefull från ett samhällsligt välfärdsperspektiv. Jämför en löneökning hos en toppchef i näringslivet med kanske 1 miljon kr i månadslön efter skatt, med en lika stor löneökning i kronor räknat hos dennes städare, som kanske har 10 000 kr per månad netto. Det torde vara uppenbart för de flesta att städarens välfärds-

ökning skulle bli klart större. Om vi roar oss med att anta en utilitaristisk etisk utgångspunkt, som vi ofta explicit eller implicit gör inom nationalekonomin och räknar på konventionellt vis, så blir faktiskt välfärdsvinsten minst hundra gånger större för städaren, givet befintliga empiriska skattningar av människors riskpreferenser.¹

Som oftast, så finns det emellertid en kostnadssida även när det gäller fördelningshänsyn. Problemet i den allmänna och delvis även den i vetenskapliga debatten är att effektivitet och fördelning ofta diskuteras separat, medan de i praktiken är nära sammankopplade med varandra. De som profilerar sig som rättviseförespråkare brukar ofta vara emot allt som har negativa fördelnings effekter, i meningen att de ökar ojämlikheten, och för allt som minskar ojämlikheten, oavsett hur effektivitetseffekterna ser ut. De som å andra sidan för effektivitetens baner är ofta lika ensidigt emot allt med negativa effektivitetseffekter och för allt effektivitetshöjande, oavsett de fördelningsmässiga konsekvenserna.

I själva verket är det emellertid i princip enkelt att eliminera inkomstojämlikheten fullständigt genom att införa 100-procentig marginalskatt för alla och sedan fördela till-

¹ Baserat på empiriska uppskattningar av koefficienten för relativ riskaversion, som ofta visat sig vara ungefär lika med 1, eller större. Givetvis utgår exemplet från att det är möjligt och meningsfullt att göra interpersonella jämförelser av individers välfärd eller nytta. Resonemanget ignorerar dock att människors nytta även kan bero på den relativa inkomsten jämfört med andra, och att människors nytta kanske minskar med ojämlikheten i sig. Tar man hänsyn till sådana effekter kan värdet av ökad jämlikhet bli ännu större.

baka pengar enligt någon princip som gör att individerna inte kan påverka beloppen. Men ett sådant skattesystem skulle naturligtvis vara förödande ur effektivitetssynpunkt, eftersom det inte skulle ge några incitament alls till att arbeta.

I princip är det lika enkelt att skapa ett inkomstskattesystem utan negativa snedvridningseffekter, eller effektivitetskostnader, alls. Inför bara en skatt som är lika stor för alla, i kronor per person och år. Denna skatt är effektiv i meningen att den inte försvagar några incitament alls, eftersom skatten är oberoende av hur man agerar. Däremot skulle en sådan skatt naturligtvis vara helt oacceptabel för de flesta av oss eftersom den skulle skapa en gigantisk inkomstojämlikhet.

Därför är det även av mycket begränsat värde att mäta och diskutera hur snedvridande olika skatter är om man inte tar hänsyn till fördelningseffekterna samtidigt. Självklart är t ex förmögenhetsskatten mycket mer snedvridande än momsens, men detta betyder inte i sig att det är klokt att ta bort förmögenhetsskatten, eftersom denna har betydligt gynnsammare fördelningseffekter.

Den centrala frågan borde därför istället vara: Innebär den aktuella skatten eller åtgärden att ojämlikheten minskar på ett kostnadseffektivt sätt, dvs på ett sätt som inte skulle kunna ha åstadkommit på något annat sätt med lägre effektivitetskostnader? Eller, alternativt och ekvivalent: Innebär den ojämlikhetshöjande åtgärden så stora effektivitetsvinster att dessa i sin tur kan minska ojämlikheten mer än vad åtgärden i sig höjer den? Hur mycket vikt ett samhälle skall lägga vid fördelningsfrågor är naturligtvis ingen fråga man enkelt kan få svar på, eftersom det beror på bl a etiska utgångspunkter. Men oavsett omfattningen är det svårt att komma till någon annan slutstats än att även fördelningspolitik, i likhet med annan politik, bör ske på ett kostnadseffektivt sätt.

Kanske är det ändå bra att ta bort förmö-

genhetsskatten, eller den s k dubbelbeskattningen av aktier, men för att ge ett väl underbyggt svar på det krävs en betydligt djupare analys. Resultatet från en sådan seriös analys lämpar sig naturligtvis mindre för slagord som passar på plakat och löpsedlar. Det är därför överdrivet optimistiskt att tro att den politiska debatten skulle ta till sig dessa råd fullt ut. Och tyvärr är det väl så att enkelspåriga debattörer, t ex de som finansieras av och representerar särintressen, som sällan eller aldrig använder termer som ”å andra sidan” eller ”betydande osäkerheter”, ofta är framgångsrika i media och TV:s snuttifierade nyhets- och debattprogram.

Likafullt är det viktigt att seriösa debattörer inte överförenklar verkligheten, även om det kan vara frestande för att kortsiktigt bli mer framgångsrik i att gynna vad man anser vara en god sak. Att låta ändamålen helga medlen har nämligen även det en kostnads-sida: I ekonomiska sammanhang brukar man mer och mer tala om socialt kapital, som bl a tar sig uttryck i att människor litat på varandra och på myndigheter. Många tror idag att just det sociala kapitalet är speciellt betydelsefullt även för mer konventionella mått av ekonomisk framgång. Hur detta kapital sprids och växer är omdebatterat, men de flesta är överens om att hederlighet tenderar att generera hederlighet och tillit, medan ohederlighet genererar ohederlighet och minskad tillit. Statsvetaren Bo Rothstein betonar särskilt myndigheters och offentliga personers agerande i detta sammanhang. Inte minst för att bevara och förstärka det sociala kapitalet är det därför viktigt att debatten berikas med grundliga och intellektuellt hederliga analyser och resonemang. Att kunna bidra till detta är för övrigt ett av de viktigaste skälen till att tidskriften *Ekonomisk Debatt* finns och behövs.

Olof Johansson Stenman